

ВСТУП

Підприємництво протягом останніх десятиріч не випадково привертає до себе прискіпливу увагу у всьому світі. Це багатогранне соціально-економічне явище, де кожен з безпосередніх учасників має можливість знайти свої місце, а зовнішні учасники процесу отримати позитивні результати: держава - економічне зростання, збільшення ВВП та числа робочих місць, місцева влада - податки і голоси на виборах, економічні партнери - гнучких та динамічних партнерів з низькими накладними видатками.

На світовому рівні підприємництво є інструментом участі мільйонів людей як в економічному житті власних країн, так і в міжнародному розподілі праці, є засобом існування та стимулом до самовдосконалення.

Підприємництво - це найдемократичніший суспільний інститут, який наповнює бюджети різних рівнів, забезпечує і значну частку ВВП, і переважну частку робочих місць.

Роль держави у розвитку підприємництва в публічній площині ідентифікується як відношення держави до пересічного громадянина. Негативне ставлення органів влади до національного підприємництва призводить не тільки до недовіри, але й до стійкої реакції відторгнення державних інституцій у свідомості суспільства.

Особливо це відчутно на місцевому рівні, адже підприємство, і особливо мале підприємство - становить критичний чинник місцевого розвитку. Його внесок у місцеву економіку та, найголовніше, у створення робочих місць грає вирішальну роль в процесі обрання представників місцевої влади.

Бізнес-клімат в країні є сигналом для оточуючого світу щодо демократичних основ її устрою, можливості та привабливості такої країни для інвестицій, сенсу підтримувати з нею тісні економічні стосунки. Глобалізація світу не є виключно економічною категорією. І тому позначка в міжнародних рейтингах - "негативне ставлення до підприємництва" - несе для країни значно більшу загрозу, ніж просто малі інвестиції. Це шлях до ізоляції. Саме тому в більшості країн світу розвиток підприємництва є не тільки об'єктом державної політики, але й розглядається як один з чинників національної безпеки.

Безперечно, що різні рівні розвитку національних економік визначають різні завдання перед державною політикою щодо розвитку підприємства. Так розвинена ринкова економіка найчастіше ставить завдання розвитку експортного потенціалу суб'єктів бізнесу, гарантію рівного ставлення до них в тендерах державних чи муніципальних закупок, адекватність державного регулювання та захист конкуренції. Країни з перехідною економікою перш за все вирішують питання кількісного росту числа суб'єктів підприємства, зменшення рівня адміністративних бар'єрів та державного втручання у їх діяльність.

В полярних моделях суспільного устрою - адміністративно-командному та ринковому, ставлення до підприємства суттєво відрізняється: в ринковій моделі для підприємства апріорі закладено право на розвиток та увагу з боку держави, в командно-адміністративній - навпаки - для незалежного підприємства місця практично не залишено. Тому проблеми розвитку підприємства виходять за межі чисто економічного обґрунтування і воно стає одним з ідеологічних чинників стратегічного розвитку країни, водночас визначаючи, яку саме модель устрою обрано цим суспільством.

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЖІНОК

Аналіз проблемних питань стану розвитку ринку праці в нашій області в аспекті жіночої зайнятості дає підстави вважати, що в умовах ринкової трансформації одним із важливих факторів вирішення проблеми безробіття серед жінок області стає **розвиток жіночого підприємництва**.

Зайнятість жінок в Чернігівській області на сьогодні характеризується рядом особливостей, зокрема, існуючими суттєвими обмеженнями у залученні жінок між видами економічної діяльності. Традиційно переважає зайнятість жінок у тих сферах, які на сьогодні або недоотримують фінансування (освіта, охорона здоров'я), або характеризуються вкрай низьким рівнем оплати найманої праці (торгівля, громадські та особисті послуги). Не зважаючи на те, що відповідно до Конституції України жінкам та чоловікам надаються рівні права на працю та винагороду за неї, на сьогодні ще не можна говорити про гендерну рівність у цьому питанні. Можна констатувати, що створився особливий ринок праці для жінок, якому характерні: низька заробітна плата, непостійна зайнятість, низька кваліфікація, обмежений вибір професій, погані умови праці. Фемінізація бідності є однією з найважливіших економічних проблем жінок. Зростання безробіття, зменшення реальної заробітної плати, зменшення прибутків сім'ї важким тягарем лягають на плечі жінок.

В умовах незбалансованого ринку праці та обмежених фінансових можливостей держави найбільш вірогідним донором робочих місць для жінок є сфера малого бізнесу. Мале підприємство, яке формується за рахунок самоініціативи та самозайнятості громадян завдяки своїй мобільності, на сьогодні є гнучким інструментом вирішення багатьох соціально-економічних питань. Саме **сектор малого підприємництва** здатен значно вплинути на рівень жіночого безробіття в області.

НЕОБХІДНІСТЬ, МЕТА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Значущість соціального партнерства бізнесу, влади і громади проявляє себе у т.ч. при створенні різноманітних спільних проектів соціально-економічного розвитку певних територій. Кінцевою метою таких проектів є не тільки створення суб'єктам бізнесу умов для більш ефективного ведення власної діяльності, але й вирішення ряду завдань, які мають важливе значення для місцевої громади: створення нових робочих місць, зростання виробництва та надходження податків, уникнення диспропорцій в економічному розвитку окремих секторів місцевої економіки тощо. Розуміючи це та захищаючи соціально-економічні права жінок, наша організація, інші жіночі НГО нашого міста постійно звертаються до органів місцевої влади з різноманітними пропозиціями щодо організаційної, інформаційної та фінансової підтримки розвитку жіночого підприємництва у місті. Подані пропозиції певним чином враховуються при прийнятті рішень владними структурами.

На сьогодні і у тих, хто приймає рішення і у місцевих неурядових громадських організацій відсутні достовірні дані, об'єктивна неупереджена інформація про стан та перспективи розвитку жіночого підприємництва в місті. Розробляється Стратегічний план розвитку м.Чернігова, діють різноманітні дорадчі органи за участю підприємців (при міськраді, при податковій тощо), а цілісної картини "самопочуття" жіночого бізнесу в м.Чернігові немає. Така ситуація призводить до постійних інституціональних помилок та не дозволяє виробляти необхідну стратегію і тактику позитивних дій. Це є проблемою, на зрушення якої і спрямований цей проект.

На наше переконання органи місцевої влади, міська громада і самі підприємці повинні проїнятися думкою: "Все, що добре для малого (жіночого) підприємництва – добре для міста!" Успішний, процвітаючий бізнес є колосальною цінністю для місцевої

громади хоча б з точки зору сплачуваних податків та створюваних робочих місць. Але й самі СПД повинні замислитись над тим, що право здійснювати підприємницьку діяльність, мати і розширювати свою власність не зводиться лише до того, щоб сплачувати податки та виконувати закони. Це право так само підпорядковано потребам людей, які працюють на СПД та потребам всієї громади міста.

Жінки прагнуть працювати самі та надавати роботу іншим. Втім реалізація цього прагнення потребує й певної допомоги з боку органів влади та НГО. Досвід розвитку світової економіки доводить, що в період економічних трансформацій політика державних органів, орієнтована на надання допомоги та сприяння розвитку малого підприємництва, дає відчутне економічне зростання.

Надання такої допомоги та сприяння розвитку малого підприємництва серед жінок неможливі без чіткого уявлення **потреб** суб'єктів малого підприємництва, врахування інтересів та пріоритетів як самих СПД, так і громади міста в розв'язанні соціальних і економічних завдань. Світ змінюється, міняються і потреби сьогодення. Отже без постійного **моніторингу** стану розвитку малого (жіночого) підприємництва, підтримання постійного зворотнього зв'язку (**влада-бізнес-громада**), неможливою є розробка адекватних заходів та процедур підтримки його успішного розвитку. Отримання достовірної інформації про потреби малого жіночого підприємництва дасть змогу сконцентрувати досить обмежені ресурси місцевої громади для підтримки найважливіших сфер його функціонування.

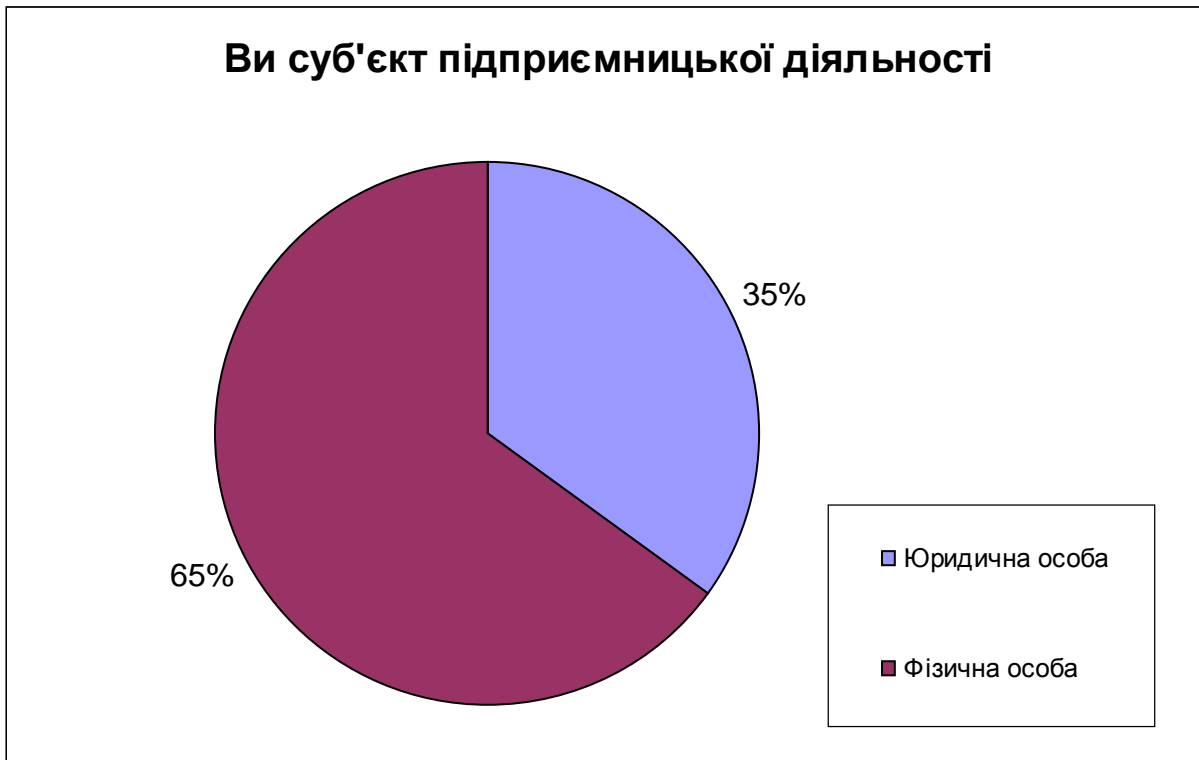
Дослідження стану розвитку жіночого підприємництва в м.Чернігові проводилось інтерв'юерами (штатними працівниками та волонтерами) Чернігівської міської Ліги ділових та професійних жінок за фінансової підтримки Чернігівської агенції регіонального розвитку в рамках реалізації програми "Голос громадськості" шляхом анкетування 100 представниць жіночого підприємництва міста Чернігова протягом вересня – жовтня 2006 року.

Мета дослідження – оцінка реального стану потреб й запитів жіночого бізнес-середовища та громади міста, формування позитивної громадської думки щодо жінок у бізнесі, а також використання отриманих результатів дослідження в діяльності жіночих НГО міста.

Головне, на що ми розраховуємо – буде відпрацьований механізм ефективної взаємодії жінок підприємниць, бізнес-асоціацій з органами місцевої влади; підвищиться загальна правова культура, будуть розвинуті практичні навички соціально-економічної діяльності представниць малого жіночого підприємництва.

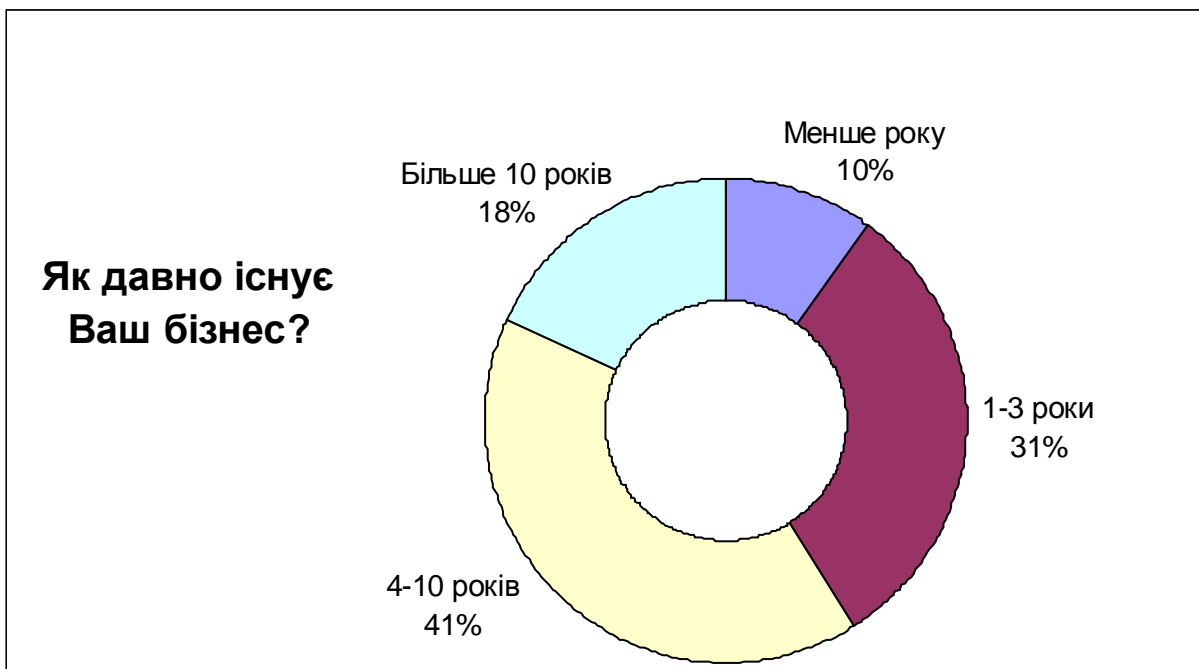
Завдяки широкому інформуванню громадськості щодо наслідків цього проекту в соціально-економічне середовище міста буде привнесена нова цікава інформація, будуть налагоджені нові партнерські зв'язки між жінками-підприємницями, представниками НГО та місцевої влади, що безумовно сприятиме покращенню загальної атмосфери довіри та співробітництва.

Діаграма 1

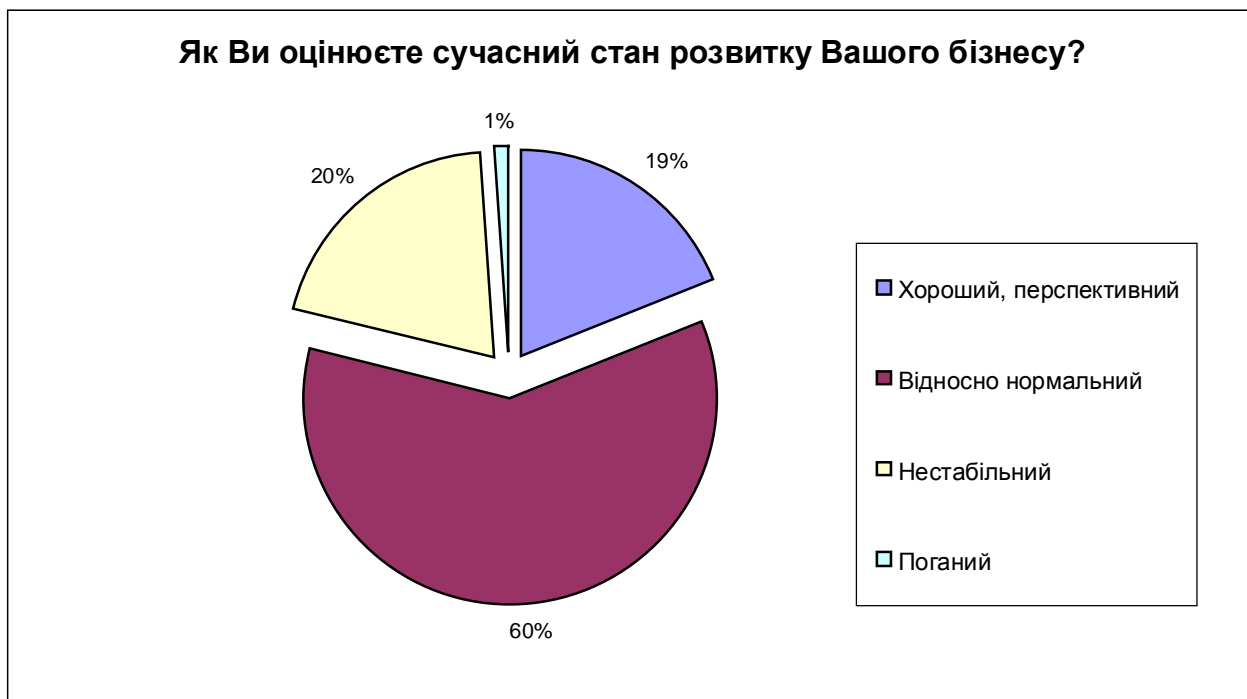
Зі 100 респондентів - суб'єктів підприємницької діяльності, які взяли участь в анкетуванні 35% є представниками юридичних осіб, 65% - фізичними особами-підприємцями.

Діаграма 2

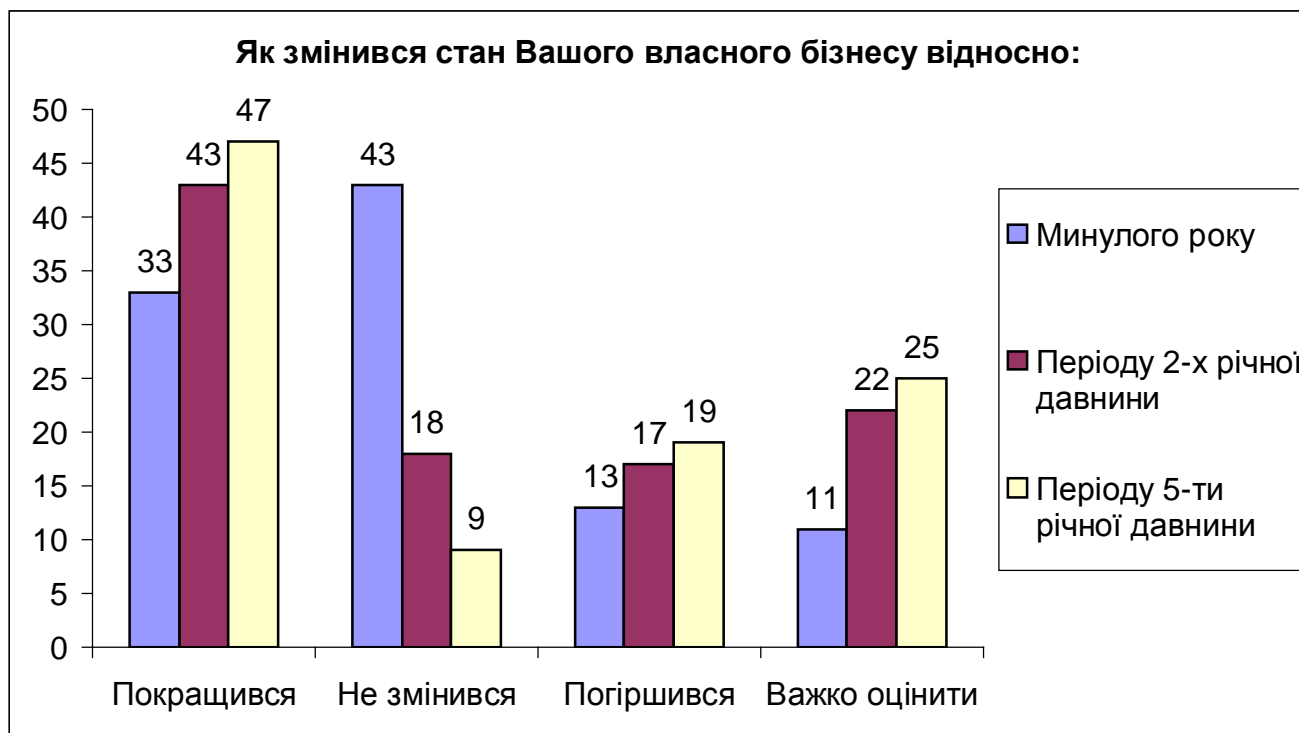
"Підприємницький стаж" найбільшій категорії опитаних (41%) становить від 4 до 10 років діяльності, 31% респондентів працюють від 1 до 3-х років, 18% - більше 10 років, 10% – менше 1 року.

Діаграма 3

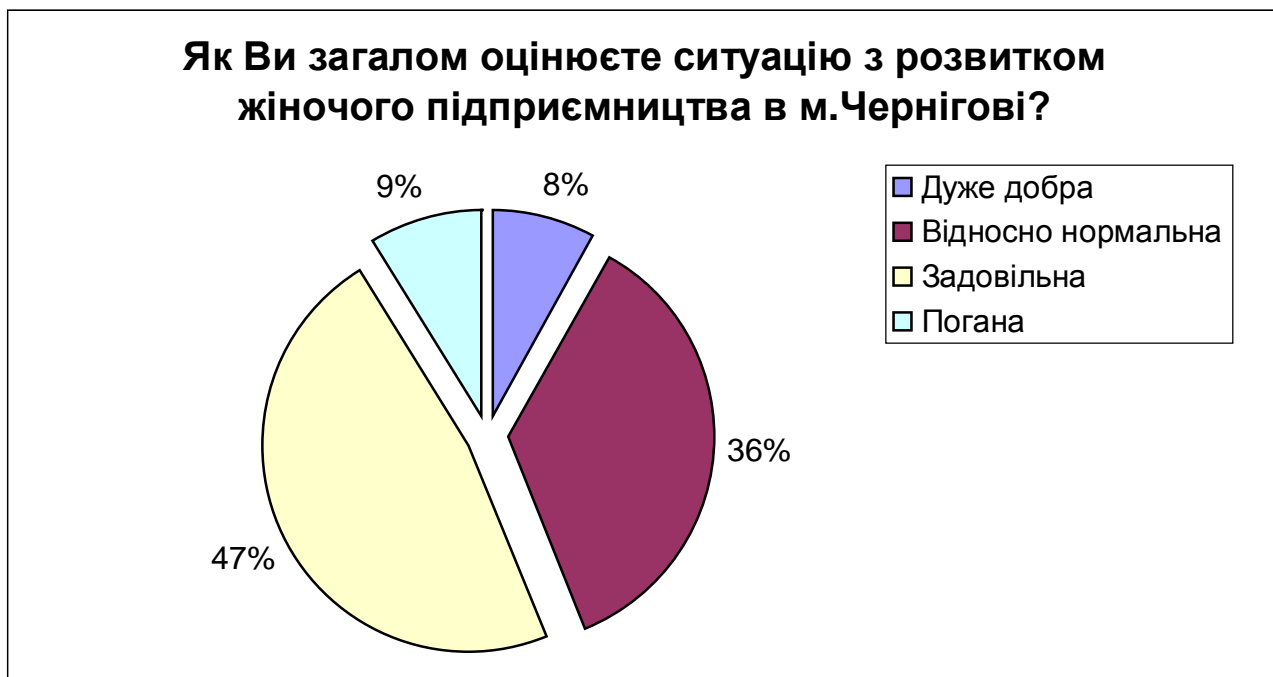
60% опитаних респондентів оцінюють стан розвитку власного бізнесу, як відносно нормальний, 20% - нестабільний, 19% - хороший, перспективний, 1% - поганий.

Діаграма 4

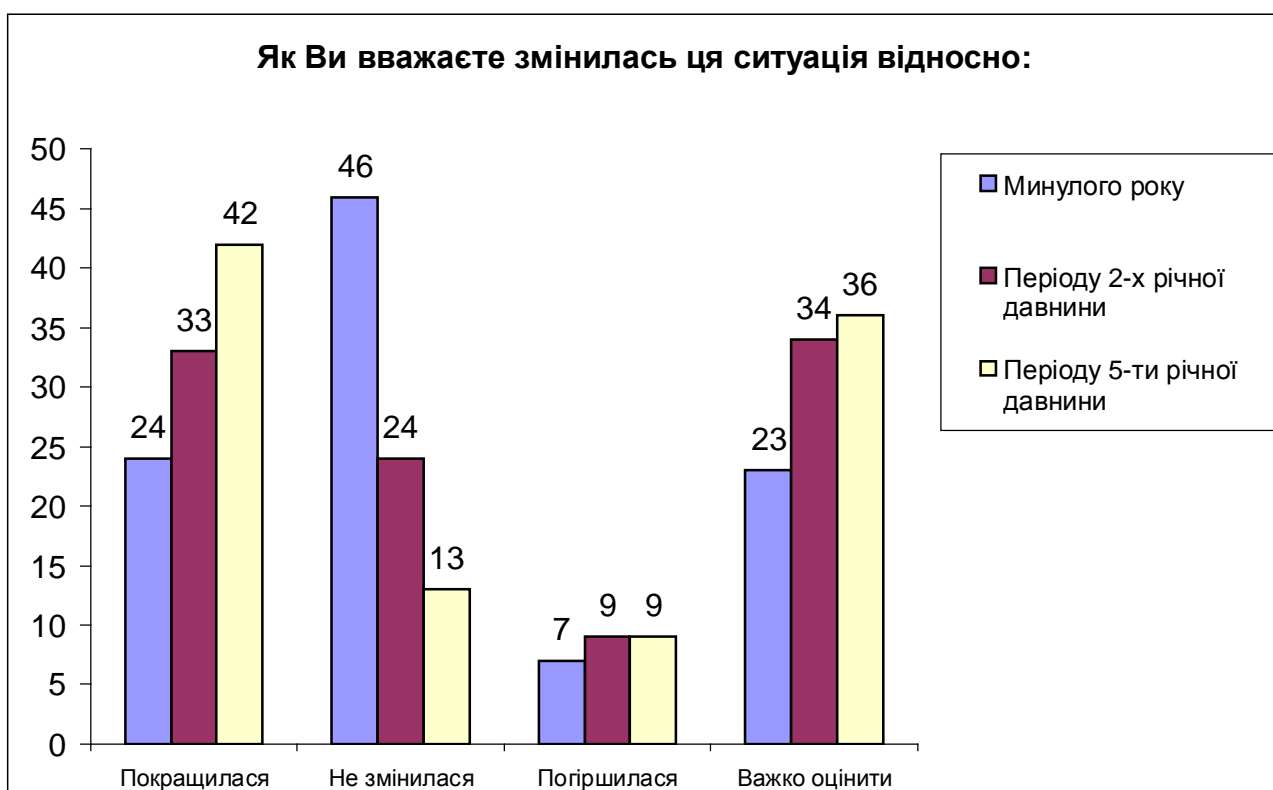
Значна частка респондентів позитивно оцінюють динаміку зміни стану власного бізнесу відносно минулого року (33%), періоду 2-х річної давнини (43%), періоду 5-ти річної давнини (47%).

Діаграма 5

47% респондентів оцінюють ситуацію з розвитком жіночого підприємництва в м.Чернігові, як задовільну, 36% - відносно нормальну, 9% - погану, 8% - дуже добру.

Діаграма 6

Позитивну оцінку зміни ситуації з розвитком жіночого підприємництва в м.Чернігові дали: відносно минулого року – 24%, відносно періоду 2-х річної давнини – 33%, відносно періоду 5-ти річної давнини – 42%.

Діаграма 7

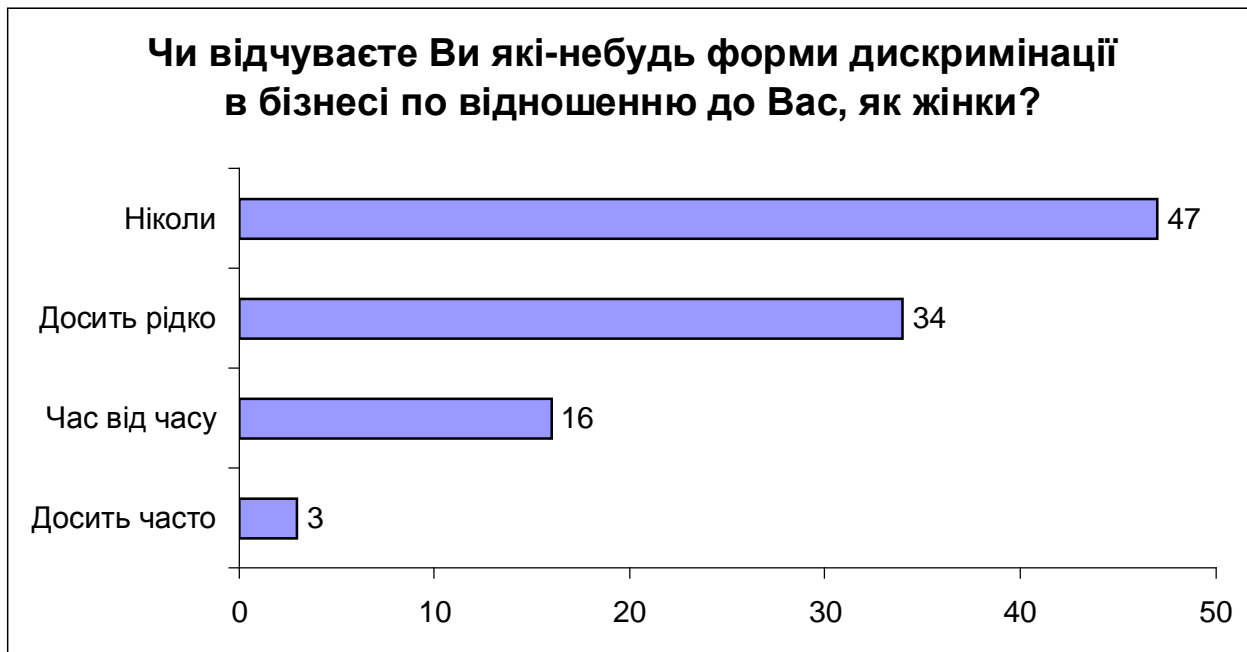
Абсолютна більшість опитаних (53%) вважають, що ситуація з розвитком жіночого підприємництва в м.Чернігові приблизно така ж як і в інших містах України

Діаграма 8

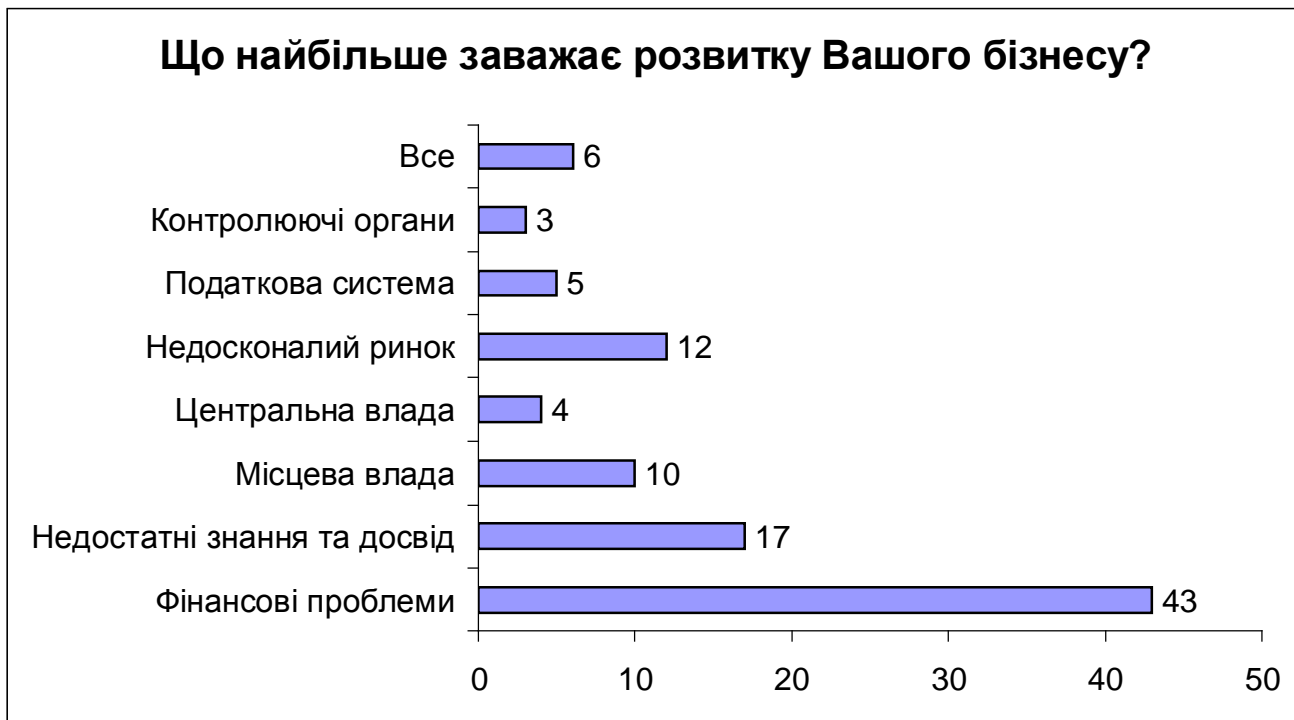
33% опитаних вважають, що перспективи подальшого розвитку жіночого підприємництва в м.Чернігові на найближчі роки є досить хорошими, 33% - нічого не зміниться, 4% - ситуація погіршиться, 30-ти % респондентів було важко оцінити ці перспективи.

Діаграма 9

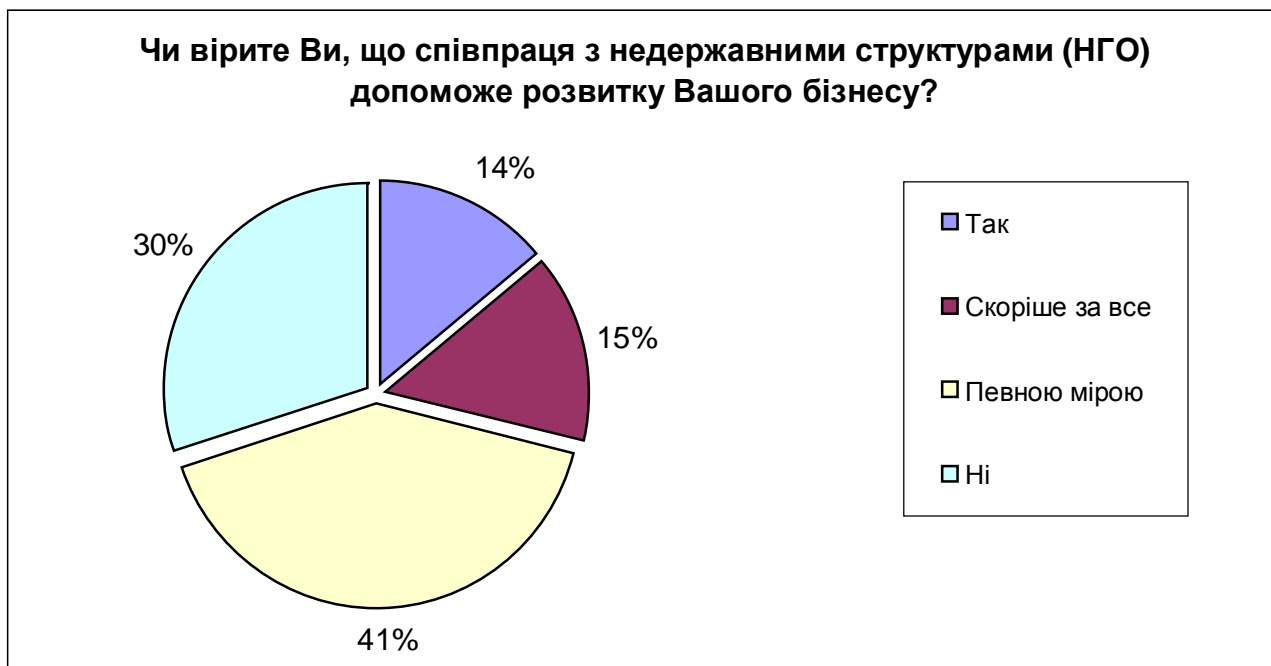
На питання відносно проявів дискримінації жінок в бізнесі респонденти відповідали таким чином: ніколи не відчували такої дискримінації – 47%, досить рідко – 34%, час від часу – 16%. Досить часто – 3%.

Діаграма 10

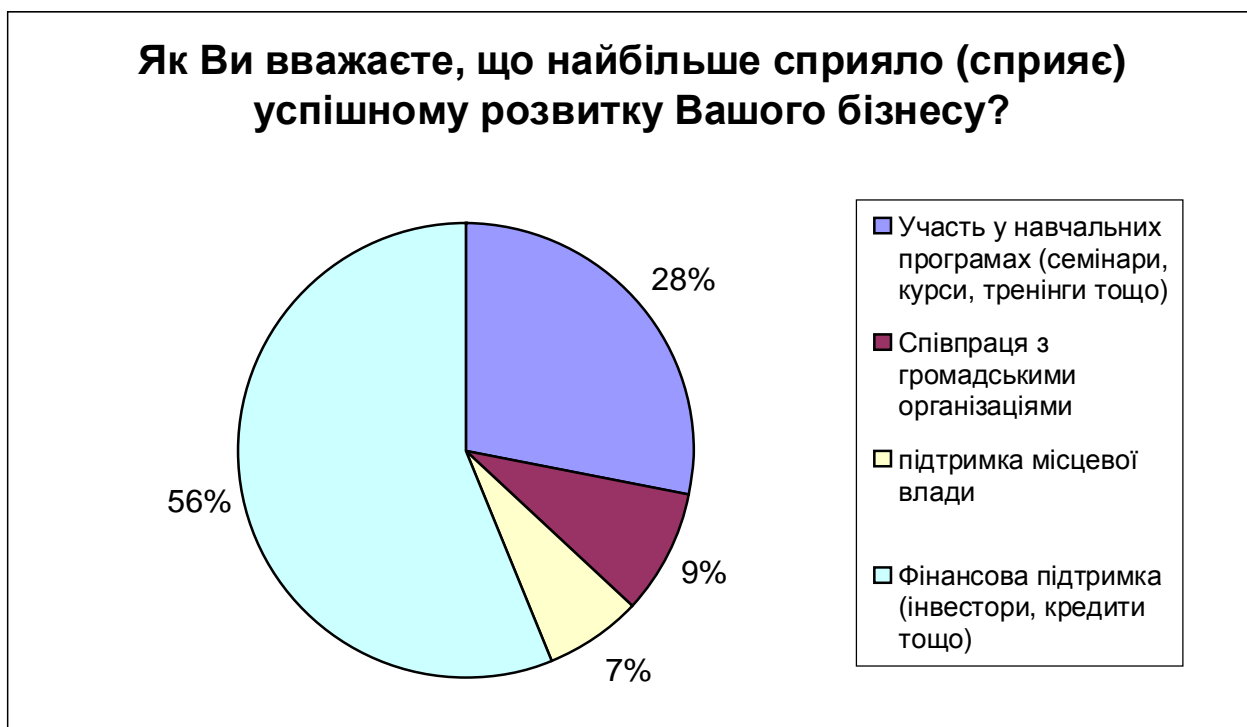
Серед найбільших проблем, що заважають розвитку жіночого бізнесу в м.Чернігові респонденти відзначили фінансові проблеми (43%), недостатність знань та досвіду (17%), недосконалість ринку (12%).

Діаграма 11

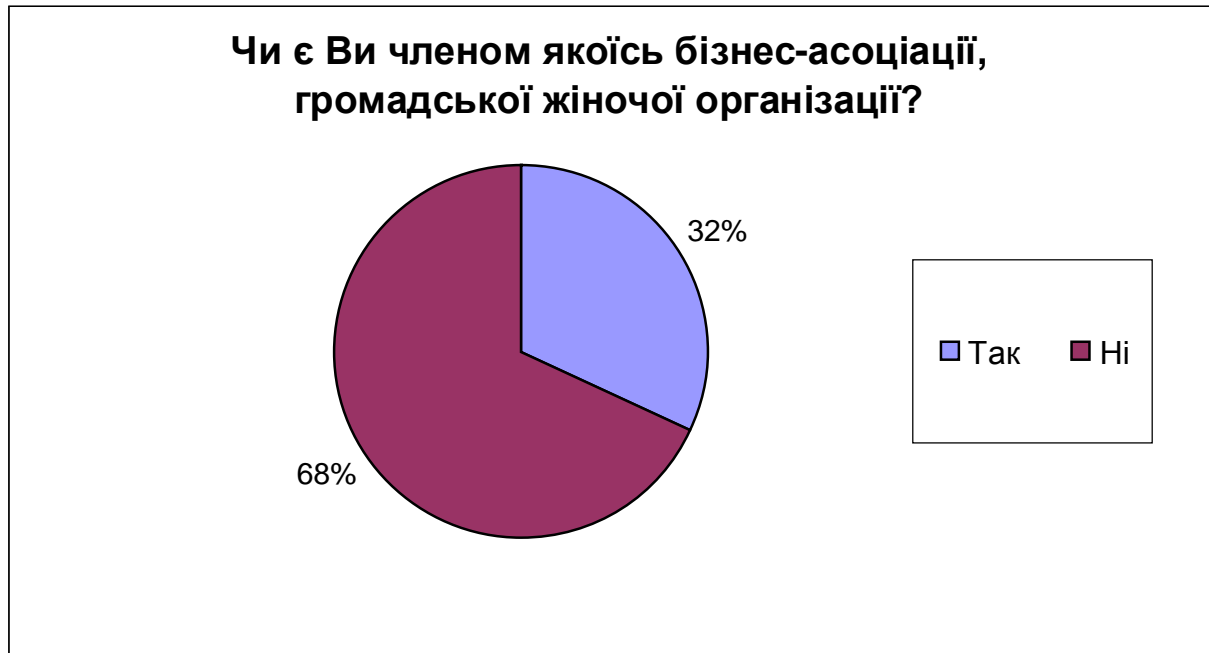
Більшість опитаних (56%) пов'язують свій бізнесовий успіх з фінансовою підтримкою інвесторів та кредиторів. Значна частка респондентів (28%) вважають, що фактором успішної діяльності є участь у навчальних програмах (семінарах, курсах, тренінгах тощо)

Діаграма 12

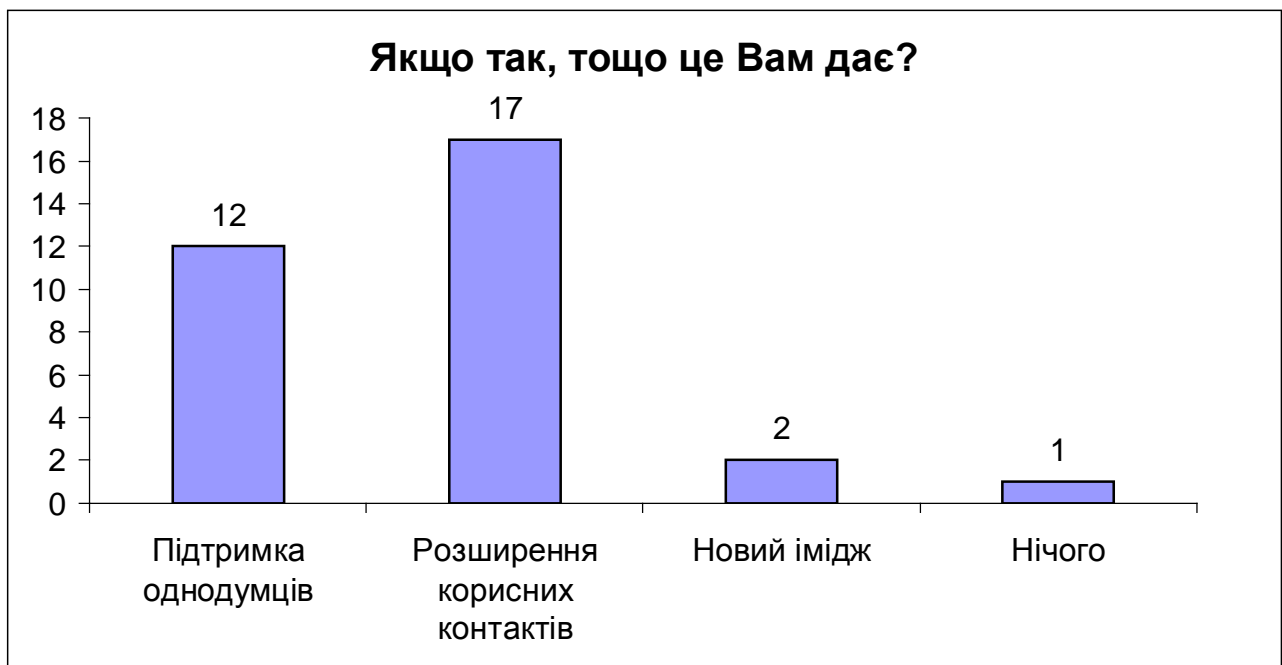
Очікування респондентів відносно наслідків співпраці з громадськими організаціями (НГО) є досить позитивними. Тільки 30% опитаних вважають, що співпраця з недержавними структурами ніяким чином не допоможе їм у розвитку власного бізнесу.

Діаграма 13

32% опитаних так чи інакше мають справу з діяльністю „третього сектору“, тобто є членами якоїсь бізнес-асоціації, або громадської жіночої організації. 68% не підтвердили своєї участі у діяльності НГО.

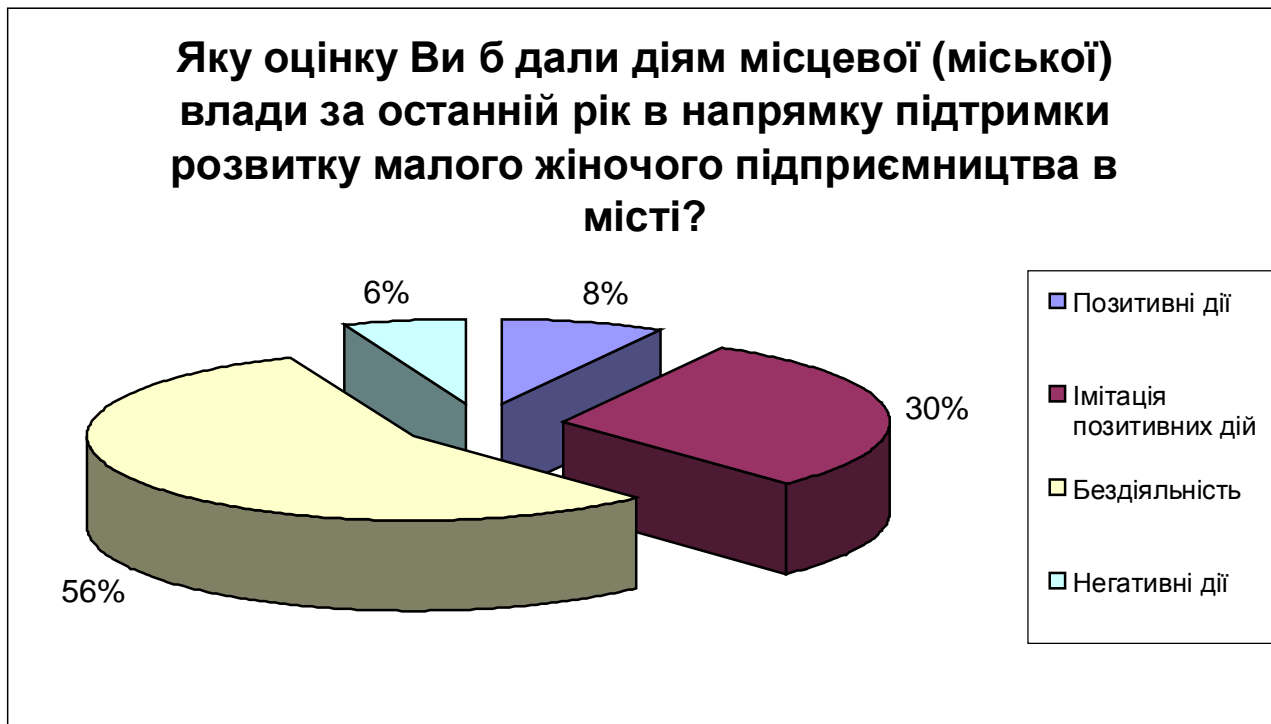
Діаграма 14

Ті респонденти, хто підтвердив свою участь у діяльності громадських організацій найбільше очікують від цього:

- розширення корисних контактів;
- підтримки однодумців.

Діаграма 15

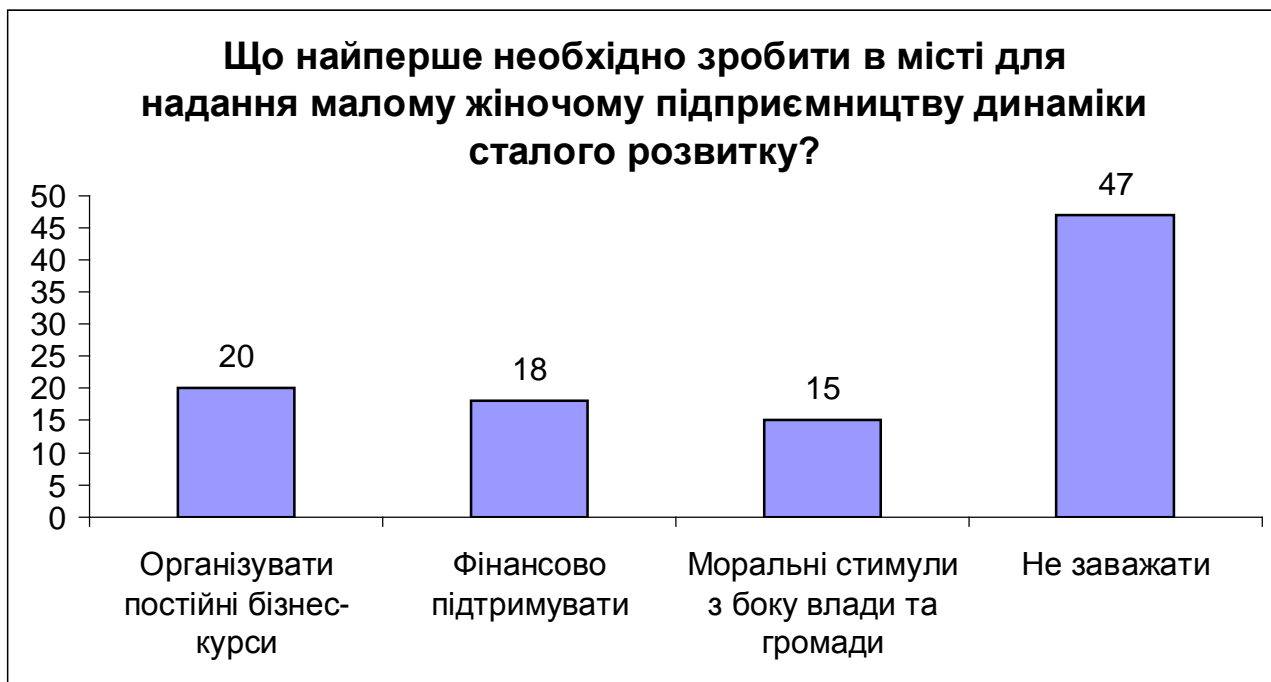
Тільки 8% опитаних вважають, що дії міської влади в напрямку підтримки розвитку малого жіночого підприємництва за останній рік є позитивними. Більшість опитаних відзначають або бездіяльність (56%), або імітацію позитивних дій (30%), або негативні дії (6%) з боку органів місцевої влади.

Діаграма 16

Серед найбільших проблем, що заважають розвитку жіночого підприємництва в м.Чернігові респонденти відзначили: стан економіки (45%), нерозвиненість відповідної інфраструктури підтримки (21%), втручання контролюючих органів (19%), позиція місцевої влади (15%).

Діаграма 17

На думку опитаних найперше, що необхідно зробити в місті для надання малому підприємництву динаміки сталого розвитку: не заважати (47%), організувати постійні бізнес-курси (20%), фінансово підтримувати (18%), морально стимулювати з боку влади та громади (15%).

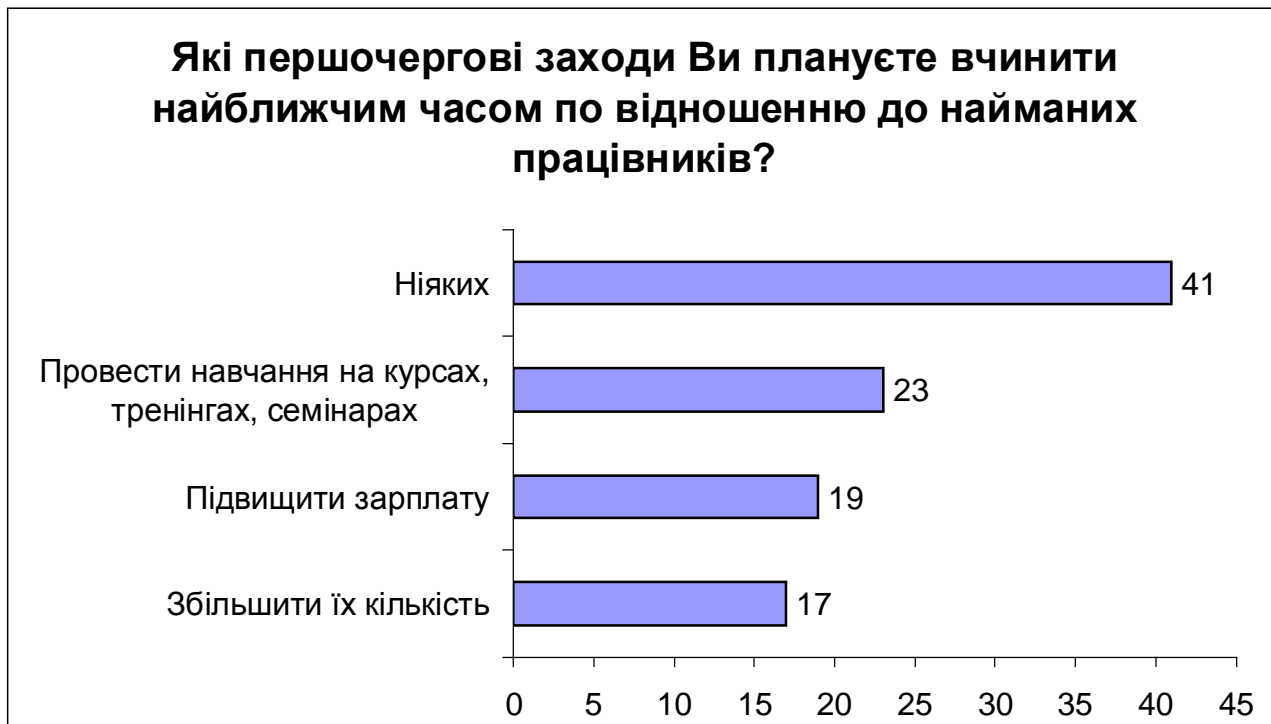
Діаграма 18

На думку опитаних підприємців, у них, як у роботодавців, найчастіше виникають такі проблеми з найманими працівниками:

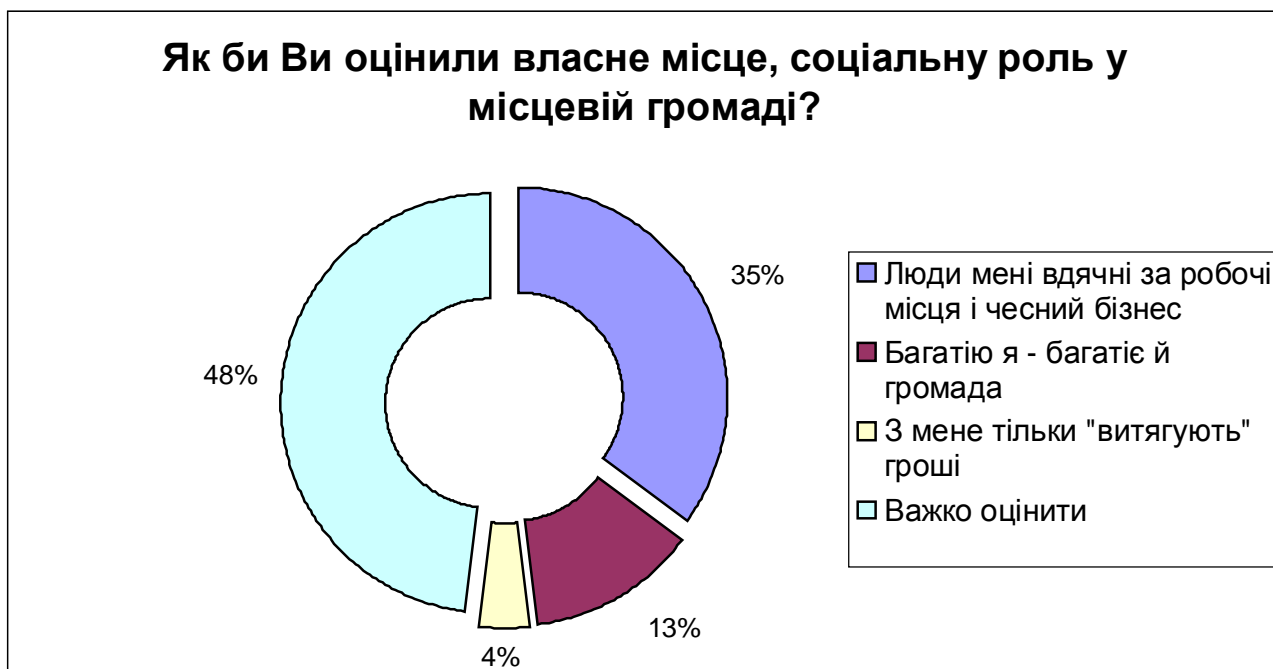
- важко знайти професіоналів (61%);
- не погоджуються добре працювати за пропоновану зарплату (27%);
- часто звільнюються (10%).

Діаграма 19

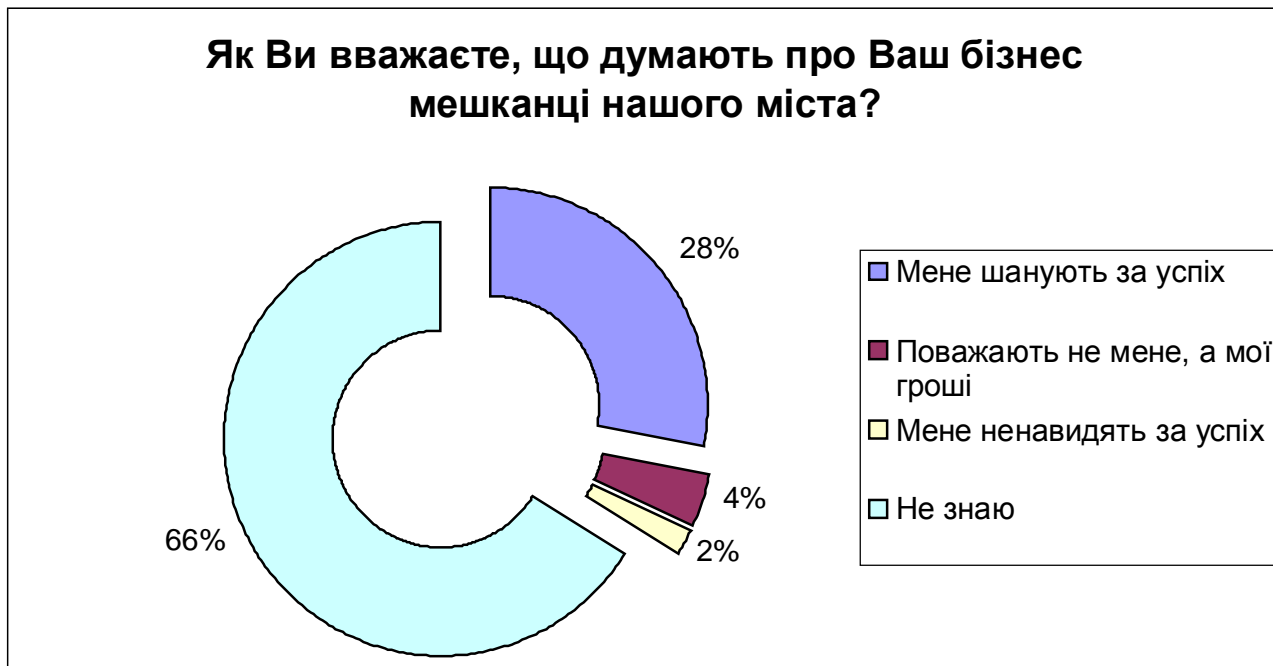
Серед першочергових заходів, що підприємці-роботодавці планують вчинити найближчим часом по відношенню до найманих працівників: навчання на курсах, тренінгах, семінарах (23%), підвищення зарплати (19%), збільшення кількості працівників (17%), ніяких (41%).

Діаграма 20

Значній частині опитаних респондентів (48%) було важко оцінити власне місце та соціальну роль у місцевій громаді. Така ж частина опитаних (48%) має загалом позитивне уявлення про взаємовідносини з громадою.

Діаграма 21

Абсолютна більшість опитаних (66%) достеменно не знають, що думають мешканці міста про їх бізнес. 28% респондентів вважають, що їх шанують за успіх, 4% переконані, що поважають не їх особисто, а зароблені ними гроші, 2% відчують задрісну ненависть.

Діаграма 22

Серед найбільших економічних проблем міста респонденти відзначили:

- низьку платоспроможність населення (50%);
- неефективне витрачання міського бюджету (31%);
- засилля монополістів на ринку (11%);

Діаграма 23

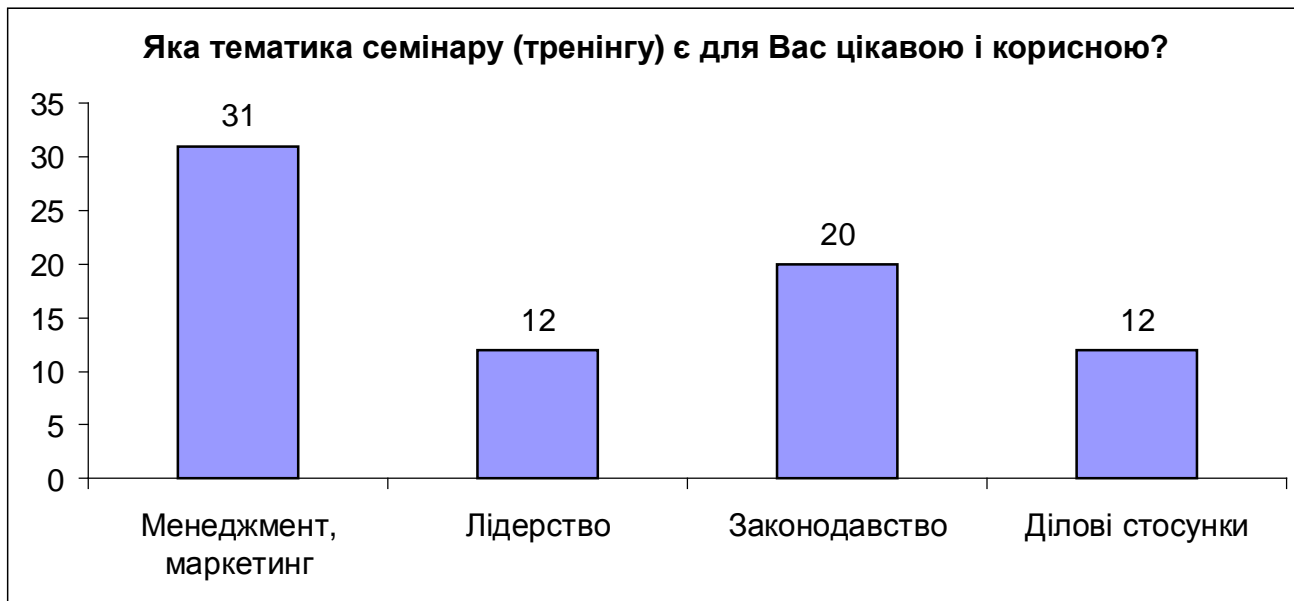
На думку опитаних жінок-підприємниць найбільшими перешкодами для жінок в бізнесі є: відношення чоловіків (11%), неможливість відволіктись від виховання дітей (10%), недостатня освіта (8%), інше (71%).

Діаграма 24

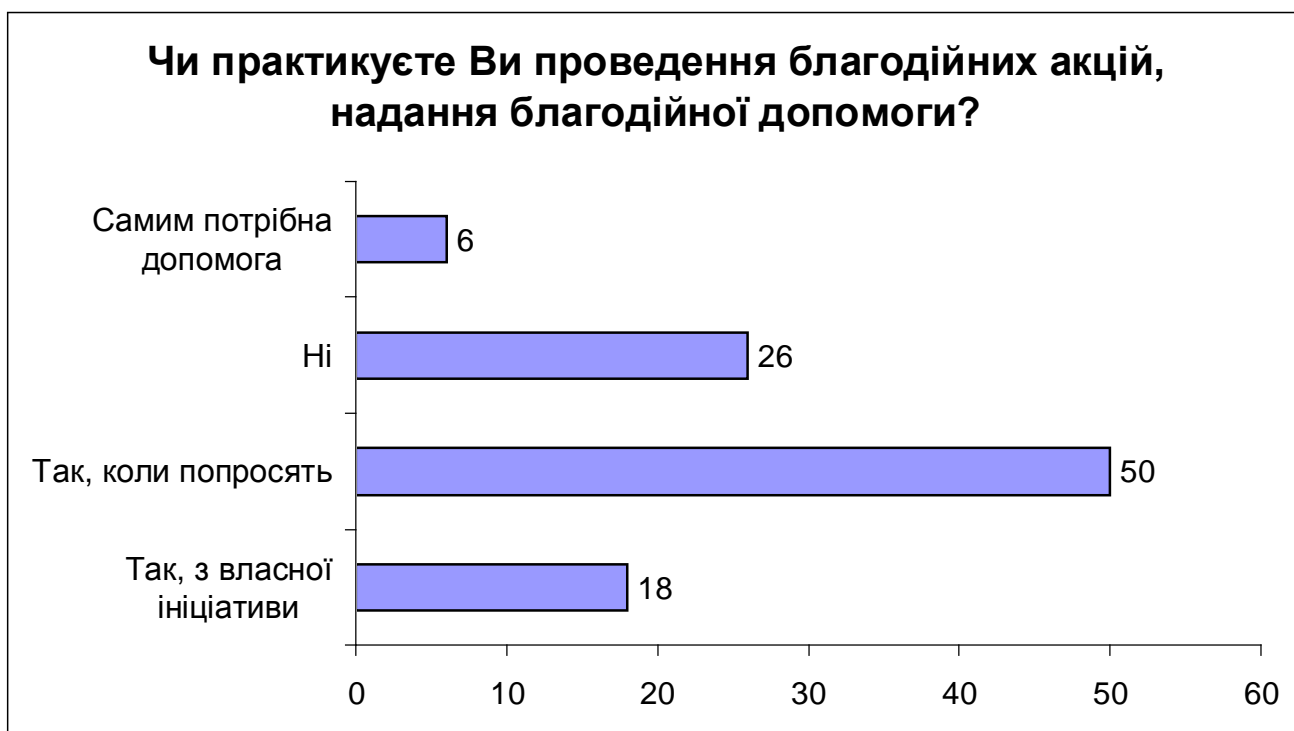
Абсолютна більшість опитаних (54%) заявили про готовність взяти участь в організованому для них навчальному семінарі (тренінгу) за умови, що тематика навчання буде корисною для них.

Діаграма 25

Опитані підприємниці вважають цікавою і корисною для себе таку тематику навчального семінару (тренінгу), як менеджмент та маркетинг (31%), законодавство (20%), лідерство (12%), ділові стосунки (12%).

Діаграма 26

Половина опитаних готові виступити у якості благодійників у разі , якщо до них звернуться про допомогу. З власної ініціативи практикують проведення благодійних акцій тільки 18% респондентів. 26% з різних причин не надають благодійної допомоги, а 6% заявили про необхідність надання допомоги їм самим.

**Узагальнені показники
опитування суб'єктів підприємницької діяльності за проектом
"Дослідження стану розвитку жіночого підприємництва в м.Чернігові"**

Ви суб'єкт підприємницької діяльності	Юридична особа		Фізична особа	
	35		65	
Як давно існує Ваш бізнес?	Менше року	1-3 роки	4-10 років	Більше 10 років
	10	31	41	18
Як Ви оцінюєте сучасний стан розвитку Вашого бізнесу?	Хороший, перспективний	Відносно нормальний	Нестабільний	Поганий
	19	60	20	1
Як змінився стан Вашого власного бізнесу відносно:	Покращився	Не змінився	Погіршився	Важко оцінити
- минулого року,	33	43	13	11
- відносно періоду 2-х річної давнини,	43	18	17	22
- відносно періоду 5-ти річної давнини	47	9	19	25
Як Ви загалом оцінюєте ситуацію з розвитком жіночого підприємництва в м.Чернігові?	Дуже добра	Відносно нормальна	Задовільна	Погана
	8	36	47	9
Як Ви вважаєте змінилась ця ситуація відносно:	Покращилася	Не змінилася	Погіршилася	Важко оцінити
- минулого року,	24	46	7	23
- відносно періоду 2-х річної давнини,	33	24	9	34
- відносно періоду 5-ти річної давнини	42	13	9	36
Як би Ви могли порівняти цю ситуацію з іншими містами України?	Відносно краща ніж в інших містах	Приблизно така ж як і в інших містах	Гірша ніж в інших містах	Важко оцінити
	4	53	12	31
Які на Вашу думку перспективи подальшого розвитку жіночого підприємництва в м.Чернігові на найближчі роки?	Досить хороші	Нічого не зміниться	Ситуація погіршиться	Важко оцінити
	33	30	4	33
Чи відчуваєте Ви які-небудь форми дискримінації в бізнесі по відношенню до Вас, як жінки?	Досить часто	Час від часу	Досить рідко	Ніколи
	3	16	34	47
Що найбільше заважає розвитку Вашого бізнесу?	Фінансові проблеми	Недостатні знання та досвід	Місцева влада	Центральна влада
	43	17	10	4
	Недосконалий ринок	Податкова система	Контролюючі органи	Все
	12	5	3	6
Як Ви вважаєте, що найбільше сприяло (сприяє), успішному розвитку Вашого бізнесу?	Участь у навчальних програмах	Співпраця з громадськими організаціями	Підтримка місцевої влади	Фінансова підтримка
	28	9	7	56
Чи вірите Ви, що співпраця з недержавними структурами (бізнес-асоціаціями, громадськими організаціями та інш.) допоможе розвитку Вашого бізнесу?	Так	Скоіше за все	Певною мірою	Ні
	14	15	41	30

Чи є Ви членом якоїсь бізнес-асоціації, громадської жіночої організації?	Так		Ні	
	32		68	
Якщо так, то що це Вам дає?	Підтримка однодумців	Розширення корисних контактів	Новий імідж	Нічого
	12	17	2	1
Яку оцінку Ви б дали діям місцевої (міської) влади за останній рік у напрямку підтримки розвитку малого жіночого підприємництва в місті?	Позитивні дії	Імітація позитивних дій	Бездіяльність	Негативні дії
	8	30	56	6
Яку проблему, що заважає розвитку жіночого підприємництва в нашому місті Ви вважаєте найбільш значущою?	Позиція місцевої влади	Нерозвиненість відповідної інфраструктури	Втручання контролюючих органів	Стан економіки
	15	21	19	45
Що найперше необхідно зробити в місті для надання малому жіночому підприємству динаміки сталого розвитку?	Організувати постійні бізнес-курси	Фінансово підтримувати	Моральні стимули з боку влади та громади	Не заважати
	20	18	15	47
Які проблеми найчастіше виникають у Вас з найманими працівниками?	Важко знайти професіоналів	Не погоджуються добре працювати за пропоновану зарплату	Крадуть, наносять матеріальну шкоду	Часто звільняються
	61	27	2	10
Які першочергові заходи Ви плануєте вчинити найближчим часом по відношенню до найманих працівників?	Збільшити їх кількість	Підвищити зарплату	Провести навчання на курсах, тренінгах, семінарах	Ніяких
	17	19	23	41
Як би Ви оцінили власне місце, соціальну роль у місцевій громаді?	Люди мені вдячні за робочі місця і чесний бізнес	Багатію я-багатіє й громада	З мене тільки „витають” гроші	Важко оцінити
	35	13	4	48
Як Ви вважаєте, що думають про Ваш бізнес мешканці нашого міста, представники органів влади та інш.?	Мене шанують за успіх	Поважають не мене, а мої гроші	Мене ненавидять за успіх	Не знаю
	28	4	2	66
Як Ви вважаєте, які найбільші економічні проблеми нашого міста?	Бізнес не створює нових робочих місць	Низька платоспроможність населення	Засилля монополістів на ринках	Бюджет міста витрачається неефективно
	8	50	11	31
Які соціальні чинники, на Вашу думку, перешкоджають жінці реалізувати себе в бізнесі?	Відношення чоловіків	Неможливість відволіктись від виховання дітей	Недостатня освіта	Інше
	11	10	8	71
Чи бажаєте Ви прийняти участь у спеціально організованому для Вас навчальному семінарі (тренінгу)?	Так, якщо тільки семінар (тренінг) будуть безкоштовні	Так, якщо тематика навчання буде корисною	Так, якщо будуть зручні місце і час	Ні
	7	54	14	25
Яка тематика семінару (тренінгу) є для Вас цікавою та корисною?	Менеджмент, маркетинг	Лідерство	Законодавство	Ділові стосунки
	31	12	20	12
Чи практикуєте Ви проведення благодійних акцій, надання благодійної допомоги?	Так, з власної ініціативи	Так, коли попросять	Ні	Самим потрібна допомога
	18	50	26	6

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Підприємництво, особливо мале, є одним з найважливіших чинників місцевого розвитку. Його внесок у місцеву економіку та, найголовніше, у створення робочих місць відіграє вирішальну роль.

Розглядаючи динаміку росту кількості жіночого бізнесу, можна сказати, що сьогодні жінки проявляють досить високу активність у сфері економічної діяльності і зайняли домінуючі позиції в таких сферах як торгівля та побутові послуги.

Щодо освіти та правової освіченості можна сказати, що переважна більшість підприємців розуміють важливість не тільки наявності вищої освіти, а й знанням чинного законодавства і готові компетентно захищати свій бізнес.

Ситуація на українському ринку праці є досить невизначеною. Значно високий рівень безробіття ще раз підкреслює невпорядкованість як економічної так і політичної сфер суспільства.

Проведене дослідження виявило, зокрема, такі основні перешкоди у розвитку малого та середнього жіночого бізнесу в місті Чернігові:

- нерозвиненість місцевої інфраструктури підтримки розвитку жіночого підприємництва;
- недостатність управлінських знань у самих підприємниць;
- недосконалість системи оподаткування підприємницької діяльності;
- недосконалість регуляторних процедур, взаємовідносин бізнесу і влади;
- часті перевірки контролюючими органами;
- низька платоспроможність населення, недостатній попит на продукцію та інш.;
- нестача кваліфікованих працівників;
- недостатність фінансових ресурсів.

Незважаючи на численні зміни, що перманентно вносяться до податкового законодавства і спрямовані на удосконалення податкової системи України, вона не позбавлена серйозних недоліків. Податкова система характеризується, передусім, фіскальною спрямованістю, що є лейтмотивом більшості змін до податкового законодавства. Податкова система України погано виконує регулюючу функцію, вона є досить нейтральною відносно стимулів до праці, заощаджень та інвестицій. Нормативно-правова база оподаткування в Україні залишається доволі неоднорідною, а окремі законодавчі норми – недостатньо узгодженими, а інколи й суперечливими. Загрозливих масштабів набуло зумисне ухилення від оподаткування.

Стратегічними завданнями розвитку малого жіночого підприємництва є забезпечення:

- зростання кількості підприємств, підвищення конкурентоспроможності, збільшення потенціалу малого жіночого бізнесу;
- зміцнення економіко-правової основи розвитку жіночого підприємництва, активізація інвестиційної активності на місцевому рівні;
- зміцнення фінансово-кредитної бази;
- розвиток інфраструктури підтримки малого жіночого підприємництва та поліпшення господарського середовища його функціонування.

Виходячи з аналізу наведених проблем та стратегічних завдань, а також побажань учасників проведеного дослідження експертами проекту підготовлені наступні пропозиції **органам влади**:

Органам місцевого самоврядування:

З метою розвитку інфраструктури підтримки малого жіночого підприємництва, підвищення професійної кваліфікації жінок-підприємниць, поліпшення умов підприємницької діяльності, залучення жінок до бізнесу, формування позитивної громадської думки:

1. Створити в місті більш сприятливі умови для реалізації і підтримки державними установами проектів і програм, розроблених неурядовими жіночими організаціями, бізнес-асоціаціями, що спрямовані на реалізацію соціально-економічної політики відносно жінок.
2. Забезпечити надання консультаційної допомоги суб'єктам підприємницької діяльності шляхом організації роботи багатовекторної „гарячої лінії” на базі Чернігівської міської Ліги (клубу) ділових і професійних жінок.
3. Організувати проведення навчальних курсів, семінарів, тренінгів для жінок-підприємниць.
4. Розробити та видати початкові посібники з питань малого підприємництва. Щорічно проводити ярмарки „Що може жінка”, конкурси „Кращий підприємець”, „Жінка року”
5. Висвітлювати успішні приклади діяльності жінок-підприємниць у місцевих засобах масової інформації.
6. Проводити круглі столи, семінари, громадські слухання з проблем розвитку жіночого підприємництва у регіоні.
7. Практикувати проведення опитувань, соціологічних, аналітичних досліджень серед жінок-підприємниць для визначення потреб та основних перешкод у розвитку жіночого підприємництва.

Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України:

1. Прийняти Закон України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів підприємницької діяльності (фізичних та юридичних осіб), який забезпечить збереження та удосконалення спрощених механізмів оподаткування, обліку та звітності як потужної антикорупційної системи.
2. Замінити сплату внесків у фонди соціального страхування сплатою Єдиного соціального внеску.

3. Переглянути систему адміністрування податку на додану вартість з метою усунення його акумулятивності (подвійного і більше оподаткування), спрощення обліку нарахування, сплати та повернення ПДВ. Знизити ставку ПДВ до рівня 18%.
4. В процесі реформування податку на прибуток підприємств забезпечити:
 - гармонізацію податкового і бухгалтерського обліку;
 - зменшення податкового навантаження шляхом запровадження ставки оподаткування на рівні 20 відсотків;
 - використання принципу "прискореної амортизації" для основних активів при запровадженні новітніх технологій, енергозберігаючих і екологічно безпечних технологій у виробництві промислових товарів.
5. Перенести акценти в роботі податкових органів на роз'яснювальну роботу з посиленням відповідних підрозділів податкової служби та їх комплектуванням висококваліфікованими кадрами. Розробити механізм залучення представників громадськості до вирішення спірних питань між органами податкової служби і платниками, а також механізму поєднання в процесі адміністрування податків бюрократичних і демократичних засад.
6. Забезпечити персональну відповідальність керівників місцевих органів виконавчої влади за прийняття рішень, що погіршують умови здійснення підприємницької діяльності;
8. Врегулювати окремим законодавчим актом діяльність органів державного контролю за господарською діяльністю, встановивши ним виключний перелік органів державного контролю та єдині правила здійснення перевірок, а також передбачити чіткі норми взаємовідносин представників цих органів і суб'єктів господарської діяльності, в т.ч. норму про матеріальну відповідальність представників органів державного контролю за їх неправомірні дії та заподіяну суб'єктам господарювання шкоду.
9. Законодавчо заборонити органам державного контролю накладати штрафні санкції на суб'єктів господарювання без рішення на те судових органів. Запровадити систему приписів про усунення порушень та виправлення незначних помилок без застосування штрафних санкцій.
10. Впорядкувати перевірки використання реєстраторів розрахункових операцій та ввести персоналізовану відповідальність найманих працівників суб'єктів

підприємницької діяльності за порушення законодавства під час їх застосування.

11. Встановити єдину форму посвідчень (направлень) на проведення перевірок для всіх контролюючих органів.
12. Законодавчо забезпечити поетапну передачу регуляторних функцій держави в частині видачі дозволів та ліцензій на здійснення підприємницької діяльності професійним бізнес-асоціаціям відповідних галузей економіки.

Яковлева Л. М.,
директор Агентства з розвитку малого
та середнього підприємництва,
заступник голови Спілки жінок України

ЖІНКА І БІЗНЕС: ҐЕНДЕРНИЙ ПІДХІД

В Україні, де більшість населення становлять жінки, цілком володарюють чоловіки. І це показово простежується на прикладі складу парламенту, уряду, керівництва підприємств тощо.

Ми бачимо, що під «мудрим» керівництвом чоловіків творяться закони, приймаються рішення, які не враховують інтересів жінок.

У парламенті готують проект нового Кодексу про працю, тому нам - жінкам треба брати найактивнішу участь у його обговоренні і бути дуже пильними, щоб не допустити «пільгової любові» держави до жінок. Адже економічні пільги, якими користувались жінки за радянської влади, сьогодні обернулися проти них.

Роботодавці зовсім не схильні брати на роботу співробітниць, які беруть відпустку з догляду за дитиною, чергові відпустки влітку. Жінка з дитиною – не вигідний, а отже, неконкурентноспроможний працівник.

Не секрет, що випускниці вищого навчального закладу під час прийому на роботу відверто говорять, щоб вона не планувала дітей.

Багато молодих жінок після захисту диплому практично одразу ж потрапляють на біржу праці. У рекламних оголошеннях відверто вказується, що потрібні тільки чоловіки.

У дуже складному становищі опинилися безробітні жінки з вищою освітою, яким уже більше 40 років.

Отже, під мудрим керівництвом чоловіків жінці живеться несолодко.

Тут виникає певною мірою зачароване коло. З одного боку, становище жінок не покращується, тому що вони відсторонені від участі в управлінні. З іншого боку, громадська думка відторгає жінку-керівника. Її бачать в одній із чотирьох звичних іпостасей:

- 1) домашня господиня;
- 2) секретар-референт;
- 3) суперкваліфікований працівник, але другого сорту;
- 4) безробітна.

Певна річ, не всі наші співвітчизниці погоджуються бути на таких ролях. Загальна світова тенденція до посилення ролі жінки в економічному та громадському житті починає проявлятися й у нас. Особливо в приватному бізнесі.

З'ясуємо, що потрібно для того, аби жінка в бізнесі почувала себе впевненою, була економічно незалежною і стала успішною. Чим більше буде успішних жінок в Україні, тим швидше вони прийдуть у парламент, в уряд, на вищі щабелі керівництва.

У сфері розвитку малого та середнього підприємництва я працюю більше 10 років. Мій досвід дозволяє з упевненістю сказати, що підприємництво сьогодні - єдина сфера діяльності, де існують шанси для вольової, рішучої, сміливої жінки реалізувати свій потенціал.

Статистика свідчить, що кількість жінок-підприємців у всьому світі зростає. У США, наприклад, їх більше ніж 300 тис. Кожною четвертою фірмою володіє жінка. У Бельгії кожним третім підприємством малого бізнесу управляє жінка, а в сфері послуг доля «жіночих» фірм сягає майже 47%. У Фінляндії частка жінок серед керівників становить 30 %, у Швеції - 25%, у Канаді - близько 30%.

В Україні, згідно з деякими даними Держкомітету з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, серед керівників великих та середніх підприємств - близько 3,5 % жінок, а в малому бізнесі - близько 18 %.

Багато дослідників відзначають, що жінки виявилися більше підготовленими до переходу до ринкових відносин, ніж чоловіки. Не маючи змоги реалізувати свій потенціал у традиційних сферах діяльності, вони намагаються знайти себе в бізнесі. Це легко зрозуміти. Починаючи свою справу, жінка відправляється у «вільне плавання». ***Усе залежить від неї самої, від її енергії, ініціативи та впертості.*** Вона може почати своє сходження наверх з самого низу, будучи навіть безробітною. Так, до речі, буває часто.

Але незважаючи на труднощі з веденням власної справи, перевірки різними органами влади, постійні зміни в податковому законодавстві, можна стверджувати, що підприємництво - перспективна сфера діяльності, яка є не тільки школою хазяйнування, а й школою управління.

Кожний рік кількість зареєстрованих малих підприємств зростає. Наприклад, у Києві зареєстровано майже 300 тис. юридичних осіб (фірм) і приватних підприємців, яких можна віднести до малого та середнього бізнесу. Вони дають до 15 % усіх податкових надходжень до бюджету міста.

В Україні зареєстровано майже 1 млн. малих підприємств, і вони дають до бюджету України близько 7,5 % надходжень. Крім того, малий бізнес - це нові робочі місця, зменшення кількості безробітних та зниження соціальної напруги в суспільстві.

Підраховано, що підприємець, який відкрив свою справу, у середньому створює від 4 до 7 робочих місць.

Після багатьох років труднощів, що були пов'язані з відкриттям своєї власної справи, зараз значно спрощена процедура реєстрації підприємства. Знижено вартість реєстрації - близько 300 грн.

У центрах зайнятості, після оформлення відповідних документів, замість виплати компенсації можна отримати безповоротну грошову допомогу на відкриття свого бізнесу.

Але незважаючи на те, що за роки перебудови ставлення суспільства до розвитку підприємництва змінюється, більше приділяється уваги приватному підприємству, власний бізнес вести дуже складно, особливо жінці. Адже таке поняття, як «жіноче підприємництво», суспільством сприймається як «стародавня» професія жінок легкої поведінки.

В Україні навіть керівники високого рівня, які відповідають за розвиток підприємництва, вважають, що не існує жіночого і чоловічого бізнесу. Якщо жінка стала підприємницею, то повинна працювати за загальними ринковими правилами і не вимагати особливих пільг тільки тому, що вона особа жіночої статі.

Тим часом у багатьох країнах існує **система державної підтримки жіночого підприємництва** та пільгового кредитування бізнесу, де зайняті жінки. У США утворена Адміністрація у справах малого бізнесу. Щорічно вона розробляє спеціальну **програму для підтримки жінок-підприємниць**. З початку 80-х років XX ст. для залучення до малого бізнесу жінок був утворений «**Жіночий банк**», який має шість

філій в Америці. Цей банк кредитує жінок-підприємниць, виступає посередником і гарантом кредитів в інших банках, дає інформацію про те, як утворити мале підприємство, проводить програми підготовки, курси для підприємців. При Конгресі США працює Національна рада сприяння діловим жінкам. У країні діють 70 шкіл, де жінок навчають підприємництву.

Після такої підтримки чи треба дивуватися тому, що жінки-підприємниці активно вторглися в діловий світ, що останніми роками темпи зростання кількості мільйонерів серед жінок вищі, ніж серед чоловіків. Кожний третій новий американський мільйонер - це жінка-підприємниця.

Навіть у Бангладеш прийнято закон, у якому визначено, що малі підприємства, де працюють жінки, податками не обкладаються.

Я впевнена, що і в Україні ми - жінки зможемо домогтися уважнішого ставлення до розвитку жіночого підприємництва, яке буде затверджене законодавчо і будуть створені відповідні умови. Але на все треба час і поєднання зусиль жіночих громадських організацій, органів влади та всіх жінок.

Слід зауважити, що згідно з даними деяких психологів природжені нахили до підприємництва мають тільки 5 % населення.

Тож давайте з'ясуємо:

1. Чи можна без спеціальної підготовки «кидатися» в море бізнесу?;
2. Якщо у жінки немає підприємницької "жилки", то чи можна її розвинути?;
3. Яка ж вона - сучасна жінка-підприємниця?;
4. Які якості треба мати жінці, щоб досягти успіху в бізнесі?

Відповідаючи на ці запитання, я використала матеріали опитування, проведеного в Санкт-Петербурзі доктором психологічних наук пані Е. К. Зав'яловою. На жаль, в українській практиці таких матеріалів опитувань я не знайшла. Думаю, що з невеличкими поправками можна їх використати і для опису української жінки-підприємниці. Насамперед - це освічена жінка. Практично всі опитані жінки мають вищу освіту, а 27 % - вчений ступінь кандидата або доктора наук. У більшості жінок-підприємниць - технічна або економічна освіта. Приблизно третина з них працювала в науково дослідних інститутах і на підприємствах військово-промислового комплексу, 26 % - у невиробничій сфері (освіта, культура, медицина). Багато жінок мають досвід роботи в колишніх радянських, профспілкових, партійних структурах, завдяки якому встановили ділові зв'язки. Вік таких жінок коливається в широкому діапазоні - від 20 до 60 років і навіть більше. Тому успіху в бізнесі вік не заважає.

Жінки, яким за 40 років і яких *неохоче* беруть на роботу, у підприємстві почувають себе впевненіше. І це сповнює оптимізмом.

Отже, у жінки будь-якого віку є шанс змінити своє життя, віднайти себе.

Практика свідчить, що 35-40 років - це найкращий час для початку кар'єри, бо саме тоді настає інтелектуальний розквіт жінки; 79% жінок-підприємниць мають одного або двох дітей; 40% опитаних жінок - заміжні, 30% - розлучені, 10% - вдови і приблизно 20% ніколи не були заміжні.

Отже, розмови про те, що сім'я і бізнес несумісні - лише перебільшення. Сім'я для жінки-підприємниці важить багато. Поняття «успіх» 60% жінок пов'язують з різними аспектами сімейного життя. Більшість жінок-підприємниць бажають залишити свою справу дітям.

Успішні жінки-підприємниці зазвичай *ділові, заповзяті і, головне, винахідливі.*

Якими ж життєвими цінностями керуються початківці-підприємці, коли вибирають сферу прикладання своїх зусиль?

Давайте розглянемо табл. 1.

Таблиця 1. Цінності-цілі підприємців - чоловіків і жінок.

Чоловіки-підприємці:	Жінки-підприємниці:
Здоров'я	Здоров'я
Матеріально забезпечене життя	Щасливе сімейне життя
Щасливо сімейне життя	Цікава робота
Громадське визнання	Наявність добрих друзів
Активне життя	Любов
Цікава робота	Матеріально забезпечене життя
Життєва мудрість	Упевненість в собі
Пізнання	Активне життя
Розвиток	Пізнання

Якщо йдеться про чоловіків, то на перше місце вони ставлять здоров'я, матеріально забезпечене, щасливе сімейне й активне життя, громадське визнання.

Для жінки найважливіше - здоров'я, щасливе сімейне життя, цікава робота, наявність хороших друзів і любов.

Як ви бачите, для чоловіків матеріальне забезпечення життя важливіше, ніж для жінок. Жінки менше занепокоєні громадським визнанням їх роботи.

Для чоловіків утвердження свого особистого «Я» в бізнесі дуже важливе. Жінок бізнес приваблює продовженням свого особистого «Я» та соціально повноцінними відносинами.

Я наведу бізнес-історію клієнтки нашого агентства - Людмили з Києва, яка володіє туристичною фірмою, має вищу технічну освіту, працювала в науково-дослідному інституті. Як і багато інших, вона втратила роботу і за спеціальністю знайти нічого не змогла,

Молода вродлива жінка пішла працювати в невеличку туристичну фірму найманим працівником, де господарем був іноземець.

Вивчила англійську мову. За короткий час відчула, що сама може займатись туристичною справою. Але знань було недостатньо і вона звернулася до агентства за допомогою. Ми включили Людмилу до невеликої групи менеджерів, яких направили на стажування за кордон. Амбіційна, розумна жінка познайомилася з роботою приватних туристичних структур. За короткий час налагодила ділові зв'язки і нині

успішно веде і розвиває власну справу серед великої кількості приватних туристичних фірм. До речі, залучила до роботи у фірмі і свого чоловіка.

Одним із секретів її успіху було те, що вона обрала бізнес, який їй подобався, і не гналась за великими грошима. Таке ставлення до власної справи характерне для багатьох жінок-підприємниць.

У яких же сферах бізнесу найчастіше випробовують себе жінки?

У табл. 2 показано, у яких сферах діяльності жінки реалізують свій підприємницький потенціал.

Таблиця 2. Сфера реалізації свого потенціалу жінками-підприємницями.

Вид діяльності	Частка, %
Інформаційні послуги	21 %
Побутові послуги, зокрема, соціальна допомога сім'ї	18%
Освітні послуги	12 %
Допомога в соціальній адаптації	11%
Видавничі послуги, поліграфія	10%
Виробництво продуктів харчування	9%
Медицина	2,4 %
Виробництво швейних виробів і взуття	5%
Консалтингові послуги	3%
Відпочинок, туризм, оздоровчі послуги	3%
Виробництво	3 %
Виробництво товарів народних промислів	3 %
Ремонт, реконструкція, реставрація	4 %
Торгівля	21%

Найчастіше жінки намагаються досягти успіху в сфері послуг, інформації, торгівлі і освіти. Тут вони почувають себе впевненіше. Жінок приваблює бізнес, тому що він пов'язаний з можливістю покращити якість свого життя, незважаючи на ризик, який завжди супроводжує бізнес.

Слід зазначити, що жінки ризикують лише тоді, коли впевнені, що успіх буде в найближчому майбутньому. Жінці значно легше ризикувати, коли за спиною є фінансова підтримка чоловіка чи батьків, або немає дітей.

Дослідження, проведені в різних країнах, довели, що фірми, очолювані жінками, значно **рідше зазнають краху**. Своєю стабільністю вони зобов'язані прагматизму жінки, яка ніколи не піде на необґрунтований ризик.

Жінка - природжений фінансист, дуже вигадлива в пошуку засобів для просування свого бізнесу. Починаючи свою справу, вона заощаджує кожну копійку. Щоденна домашня бухгалтерська практика, потреба вести дуже економно домашній бюджет розвинула в жінці навички роботи з грошима.

Одна з наших слухачок - Тетяна - володіє відомою тепер трикотажною фірмою «Ріто». Розпочинала вона свій бізнес на двох дуже старих списаних з виробництва трикотажних в'язальних машинках. Попросила батька поважного віку, який мав «золоті руки», їх відновити. З двома подругами в однокімнатній квартирі почала створювати моделі жіночих костюмів, На продаж вироби здавала невеликим торговельним фірмам. Оскільки моделі були *не дуже дорогі, якісно зроблені* і швидко розходилися, то почали надходити кошти. Згодом старі машинки Тетяна замінила на прогресивніші нові. У Броварах у садибі батька і з його допомогою побудувала невеличкий цех з в'язання і пошиття виробів для жінок. Створила майже 20 робочих місць. Викупила на Подолі площу під магазин. Проводила виставки-продажі. Організувала жіночий клуб. Нині має постійну клієнтуру. Виконує ексклюзивні замовлення. Зі слів Тетяни, вона практично не користувалась банківськими кредитами, а розпоряджалася своїми заробленими грошима економно. Не намагалась зірвати куш негайно, а працювала на перспективу, на майбутнє. І досягла успіху. На початку вересня 2004 р. на святкуванні Дня підприємця їй вручали Почесну грамоту Кабінету Міністрів України. Звичайно, мені цікаво було знатті, як зараз у неї йдуть справи. Обсяги свого виробництва вона збільшила в три рази, робочі місця - з 20 до 72. Викупила площу під новий магазин на вул. Саксаганського.

Які ж риси характеру підприємця вважаються головними для досягнення успіху. Розглянемо табл. 3 і порівняємо ці риси в чоловіків і жінок.

Таблиця 3. Цінності-засоби підприємців - чоловіків і жінок.

Чоловіки-підприємці	Жінки-підприємниці
Тверда воля	Освіта
Раціоналізм	Чесність
Ефективність у справах	Відповідальність
Сміливість	Вихованість
Освіта	Раціоналізм
Акуратність	Тверда воля
Вихованість	Ефективність у справах
Відповідальність	Самоконтроль
Виконавська дисципліна	Життєрадісність
Самоконтроль	Широчінь поглядів

У чоловіків – це тверда воля, раціоналізм, ефективність у справах; у жінок – освіта, чесність, відповідальність.

Як бачите, ключем до життєвого успіху жінки назвали **освіту**. Майже 28% жінок з вищою освітою, які управляють малими підприємствами, намагаються отримати ще одну вищу освіту: економічну або юридичну. Усі успішні підприємниці, з якими ми спілкуємось, відзначають, що постійно вчаться. Це той універсальний секрет успіху, який всіх поєднує і є відповіддю на питання про розвиток підприємницьких здібностей жінки.

У Києві вже чотири роки працює Асоціація ділових жінок «Киянка», президентом якої є Г. Й. Гончарук. Одним з головних напрямів своєї діяльності Асоціація визначила освітні програми для жінок. Керівництву Асоціації вдалося переконати заступника голови Київради і начальника управління з розвитку підприємництва Київської держадміністрації в потребі вчити жінок підприємницьких наук і виділити на навчання кошти.

Отож, освітня програма вже другий рік успішно працює в Києві.

Ще один важливий критерій для жінок, які вирішили піти в бізнес, - прагнення особистої свободи.

Одна клієнтка Агентства, котра брала участь у програмі перепідготовки менеджерів, а зараз керує невеличкою рекламною фірмою, говорить, що вона вже не може бути рядовим працівником – тільки керівником. Вона планує збільшити свій бізнес і мати свою власну справу, і це не амбіції, а значною мірою - прагнення реалізувати себе, бути вільною і незалежною.

Під поняттям «свободи» жінки розуміють можливість самостійно планувати і використовувати свій час, свій робочий день. Потреба сидіти на роботі від дзвінка до дзвінка завжди її пригнічує.

Спитайте сьогодні в колишніх службовців, які працювали в різних державних установах, а нині працюють у власному бізнесі: «Чи згодні вони повернутися назад?». Їх відповідь відома - ні, ні за які, навіть більші гроші.

Пані із Севастополя, яка заснувала Агентство, володіє невеликою мережею продовольчих магазинів. Її робочий день розпочинається о 7 год. ранку, а закінчується близько опівночі. Такий розклад роботи у неї кожного дня без вихідних і свят. До роботи власниця фірми залучила сина і дочку, а потім і чоловіка. І жодного разу я не чула від неї ніяких скарг на своє життя. Вона радіє з того, що працює самостійно, не залежить ні від кого. Нещодавно сім'я купила нову більшу квартиру, навчає сина в інституті міжнародних відносин на платному відділенні. Щодо розвитку свого бізнесу, то сім'я планує відкрити невелике виробництво продуктів харчування.

Бізнес - справа важка. Темпи зростання кількості охочих стати підприємцем зменшуються. Чому?

По-перше, результати соціологічних опитувань показують, що найбільше труднощів виникає у підприємців у відносинах із державними органами.

По-друге, законодавство про підприємництво в Україні заплутане та часто змінюване.

По-третє, до цього часу існує багато невизначеності в роботі приватних підприємців, які працюють на єдиному податку.

По-четверте, підприємці стривожені низькою купівельною спроможністю населення, більшість людей задовольняються малим. Вони не готові прийняти нетрадиційні послуги і товари.

Одна наша слухачка, виступаючи на заключному семінарі сказала: «Я, як підприємець, мрію, щоб усі жили добре, працювали і мали достойну оплату своєї праці. Тоді люди **більше куплять товарів, їм знадобиться більше послуг**. Як результат - **і я буду жити краще**.

І найголовніше. Підприємці були б щасливі, якби економічна і політична ситуація в Україні були стабільними. Вони на собі відчувають, як важко планувати що-небудь наперед, як швидко і непрогнозовано можуть змінитися правила гри. Гарантій на майбутнє не існує.

В Україні немає фінансової підтримки підприємництва. Реалії нашого життя такі, що в початківця-підприємця немає стартового капіталу. Банківськими кредитами під комерційні проценти підприємці, а особливо жінки, користуються дуже рідко.

Нам тільки можна мріяти про умови підтримки і розвитку підприємництва, які встановив Уряд Польщі. У цій країні притягують до відповідальності, у першу чергу посадовців, якщо кількість приватних підприємців у регіоні зменшилась.

Жінки підприємниці – законслухняні громадяни. Вони намагаються працювати згідно із законом, але кожна відзначає, що без порушень працювати неможливо. Податковий тягар змушує шукати різноманітні шляхи тіньової економіки. Можна сказати, що сьогодні кожний підприємець - це порушник. Та все-таки жінки намагаються звести порушення в своєму бізнесі до мінімуму. Серед головних якостей підприємця жінки називають порядність. Вони за різних обставин намагаються чинити порядно щодо своїх клієнтів і ділових партнерів.

Іноземні компанії залюбки ведуть бізнес із жінками. Говорячи про портрет успішної жінки, хочу зазначити, що не існує стандартної формули успіху для жінки підприємниці або рецепту, як жінці працювати на рівних з чоловіками в підприємстві.

Кожна жінка сама повинна ви рішити, що для неї найприйнятніше, щоб займатись власною справою, використати у своїй практиці все найкраще, напрацьоване колегами по підприємству.

І все ж таки деякі рекомендації можна було б узагальнити (табл.4):

Таблиця 4. Узагальнені риси характеру жінки-підприємниці.

Упевненість у собі
Бажання мати свою власну справу в будь-якому віці
Позитивний приклад інших успішних жінок
Навчання
Ініціатива
Надійні партнери
Виправданий ризик
Зовнішній вигляд

Найголовніше – вірити в себе. Психологи радять написати та вивчити 15 своїх позитивних якостей і пам'ятати про них завжди. Навіть тоді, коли справи йдуть погано.

Не заздрити, а орієнтуватися на інших успішних жінок. Це додає впевненості в собі. Обов'язково вчитись. Завжди.

Не лякатися переключатися з одного виду діяльності на інший. У наш час ніхто не застрахований від безробіття. Нерідко воно стає етапом жіночої кар'єри. Важливо те, як сприймає жінка цей період. Особливо коли їй уже за 40 років. Можливо, це саме той час, щоб розпочати власну справу.

Розпочинати власну справу з партнерами або родичами, які не підведуть і вірять у Вас.

З партнерами по бізнесу треба домовлятися про все заздалегідь, як кажуть, «на березі». Багато фірм розпалося тому, що люди не могли поділитися і порозумітися між собою.

Обирати ту сферу діяльності, що цікавить і до душі.

Вимоги до жінок, особливо до керівників, значно завищені. Вважається, що жінки не мають права на невдачу. Треба навчитися відстоювати своє право на помилку.

Жіноча емоційність - не завжди недолік. Треба бути трохи актрисою. Використовувати свою емоційність, щоб упевнити людей у своїй правоті.

Успішна жінка-менеджер завжди намагається, щоб у її фірмі було приємно працювати. Не зайвим буде організовувати невеличкі свята у своєму офісі, відзначати дні народження.

Жінку завжди зустрічають за одягом. Зовнішність для жінки дуже важлива і часто стає предметом обговорень. Корисно, щоб перукар, косметолог, кравець тощо були давніми знайомими і стали друзями.

Іноді здається, що робота заповнює все життя, що вона може замінити сім'ю. Це лише ілюзія. Якщо в жінки є чоловік, діти, а може й онуки, то хочеться працювати якомога довше.

У бізнесі самотужки вижити майже неможливо. Тому підприємці об'єднуються в асоціації, союзи, клуби, фонди. Я вже розповідала про те, як у Києві працює Асоціація ділових жінок «Киянка». В Україні зареєстрований і працює «Конгрес ділових жінок». У деяких областях на базі організації Спілки жінок України ділові жінки об'єдналися в клуби.

І це правильно, але замало, щоб відстоювати наші ділові жіночі інтереси, щоб лобювати потрібні законодавчі акти в парламенті.

Хочу сказати, що без державної підтримки розвитку підприємництва жіночому бізнесу важко розвиватися.

Тому потрібно:

- законодавчо визначити поняття, що таке жіноче підприємництво: чи це жінка - власниця фірми, чи це підприємство, де на робочих місцях працюють жінки, а керівник - чоловік;
- запровадити широкий спектр освітніх підприємницьких програм різної тематики. Було б бажано, щоб ці програми починалися із шкільного віку. Випускникам шкіл, особливо дівчатам, було б простіше знайти своє місце в житті;

- на особливу увагу заслуговує фінансова підтримка підприємців. Умови кредитування працюючих у малому бізнесі не влаштовують;
- провести зміни в податковому законодавстві для підприємництва. Початківець і підприємець зі стажем не можуть мати однакові умови оподаткування. Це не дозволяє розвивати власну справу;
- запровадити серії передач на радіо і телебаченні про успішні справи малих підприємств.

Зрозуміло, що для таких змін потрібен час. Але якщо ми дійсно хочемо, щоб жінки мали рівні права із чоловіками, дійсно прийшли до Верховної Ради, до різних рівнів управління, то треба допомогти їм стати економічно незалежними.

Я глибоко переконана, що рівноправ'я починається не з квот для жінок, а зі створення рівних умов для життя, навчання, праці, підвищення кваліфікації.